कुतस्तर्ह्ययंशोकउच्छ्वसतीत्याशंक्याह तृष्णेतित्रिभिः तृष्णार्तिः विषयेषुप्राप्यमाणेष्वपिमोहादतृप्तिरूपापीडा दुःखार्तिर्दुःखनाशस्तज्जंसुखं तेनदुःखार्तिरेवसुखमितिवदन्परास्तः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ शरीरंस्थूलसूक्ष्मभेदेनद्विविधं तदेवसुखादेरायतनंआश्रयःनत्वात्मा तदभावेसुप्तिसमाध्योरात्मनिदुःखाद्यनुपलंभात् जापत्स्वप्नयोस्तत्रतदुपलंभस्तुदेहोपाधिकः जलचांचल्यमिवजलचंद्रे दुःखादेरात्मधर्मत्वेवह्न्यौष्ण्यवदाश्रयनाशमंतरेणात्यंतिकदुःखोच्छेदायोगात् घटेयावद्रूपनाशादर्शनादितिभावः यद्यदित्यत्राद्योयच्छब्दोहेत्वर्थः यस्माच्छरीरमेवदुःखाद्याश्रयस्तस्माद्देहीदेहाभिमानीयेनयत्कर्मकरोतितेनैवतत्फलमश्नुते तेनयःकर्तासएवचिदाभासोभोक्तानतुप्रकृतिःकर्त्रीचिदात्माभोक्तेतिवदतःसांख्यस्यावकाशोऽस्ति ॥ २१ ॥ जीवितं जीवनहेतुर्लिंगशरीरं शरीरेणस्थूलेन पाठांतरेजात्यास्वभावेनैवसहजायते तेनैवेतिस्थूलस्यलिंगादनन्यत्वमुक्तं लिंगमेवहिचिरभावितंस्थूलंभवतीत्यर्थः तथाचोक्तंवासिष्ठे आतिवाहिकएवायंत्वादृशैश्चित्तदेहकः आधिभौतिकयाबुध्याग्रहीतश्चिरभावनादिति विवर्तेतेसंसार

तृष्णार्तिप्रभवंदुःखंदुःखार्तिप्रभवंसुखम् ॥ सुखात्संजायतेदुःखंदुःखमेवंपुनःपुनः ॥ १८ ॥ सुखस्यानंतरंदुःखंदुःखस्यानंतरंसुखम् ॥ सुखदुःखेमनुष्याणां चक्रवत्परिवर्ततः ॥ १९ ॥ सुखात्त्वंदुःखमापन्नःपुनरापत्स्यसेसुखम् ॥ ननित्यंलभतेदुःखंननित्यंलभतेसुखम् ॥ २० ॥ शरीरमेवायतनंसुखस्यदुःखस्यचाप्यायतनंशरीरम् ॥ यद्यच्छरीरेणकरोतिकर्मतेनैवदेहीसमुपाश्नुतेतत् ॥ २१ ॥ जीवितंचशरीरेणतेनैवसहजायते ॥ उभेसहविवर्तेतेउभेसहविनश्यतः ॥ २२ ॥ स्नेहपाशैर्बहुविधैराविष्टविषयाजनाः ॥ अकृतार्थाश्चसीदंतेजलैःसैकतसेतवः ॥ २३ ॥ स्नेहेनतिलवत्सर्वंसर्गचक्रेनिपीड्यते ॥ तिलपीडैरिवाक्रम्यक्लेशैरज्ञानसंभवैः ॥ २४ ॥ संचिनोत्यशुभंकर्मकलत्रापेक्षयानरः ॥ एकःक्लेशानवाप्नोतिपरत्रेहचमानवः ॥ २५ ॥ पुत्रदारकुटुंबेषुप्रसक्ताःसर्वमानवाः ॥ शोकपंकार्णवेमग्नाजीर्णावनगजाइव ॥ २६ ॥ पुत्रनाशेवित्तनाशेज्ञातिसंबंधिनामपि ॥ प्राप्यतेसुमहद्दुःखंदावाग्निप्रतिमंविभो ॥ दैवायत्तमिदंसर्वंसुखदुःखेभवाभवौ ॥ २७ ॥

कालेविविधेनरूपेणवर्तेते विनश्यतश्चमोक्षे स्थूलदेहवत्कर्त्रादिधर्मकंलिंगमपिनश्यतीत्यर्थः ॥ २२ ॥ आविष्टाश्चित्तेमग्नाविषयायेषांते सेतवइवेतिलुप्तोपमा सीदंतेसीदंति चित्तस्थैर्विषयैरितिशेषः ॥ २३ ॥ स्नेहेननिमित्तेन तिलपीडैस्तैलिकैः क्लेशैरविद्यादिभिरनित्याऽशुचिदुःखानात्मसुदेहादिषुनित्यत्वशुचित्वसुखत्वात्मत्वारोपप्रभृतिभिरज्ञानमूलैः ततश्चाज्ञाननाशात्क्लेशोच्छेदेप्रवृत्त्याद्यभावेनदेहदुःखाद्यभावान्निष्प्रत्यूहोमोक्षःसिद्धः तथाचाक्षपादचरणाः दुःखजन्मप्रवृत्तिदोषमिथ्याज्ञानानामुत्तरोत्तरापायेतदनंतरापायादपवर्गइति ॥ २४ ॥ अशुभंचौर्यादिकलत्रापेक्षयाभार्यादिपोषणार्थं धनसुखभागिनःसर्वे पापफलभागीतुएकएवायमित्यर्थः ॥ २५ ॥ २६ ॥ पुत्रेति यथाजीवनाशेमरणेदुःखंप्राप्यतेतथापुत्रस्यज्ञात्यादेश्चनाशेपीतितेषुममतानकार्येत्यर्थः भवाभवौऐश्वर्यानैश्वर्ये ॥ २७ ॥

Digitized by Google